

CATUALIUM, de Mansio langs den Romeinschen weg Tongeren-Nijmegen	
	
9 november 1889 CATUALIUM, de Mansio langs den Romeinschen weg Tongeren-Nijmegen. De Romeinsche weg, die voor eeuwen van ADUACA TONGRORUM naar NOVIOMAGUM liep met de pleisterplaatsen of mansiones TERESNE, CATUALIUM, BLARIACUM en CEVELUM is in den laatsten tijd herhaaldelijk door verschillende oudheidkundigen grootendeels nagegaan. De Z.E. Heer Habets plaatst TERESNE te Mulheim een gehucht van Eijsden (België) en de Heer Ort neemt ook die plaats voor TERESNE aan. TERESNE beteekent, volgens die heeren, Ter Eise: «aan de Eis,» dus aan het water. BLARIACUM is blijkbaar Blerik, wellicht Hout-Blerik. GEVELUM was het tegenwoordige Guijck. De eindpunten ADUACA TONGRORUM en NOVIOMAGUM beantwoorden aan Tongeren en Nijmegen. Waar ligt dan CATUALIUM? De Z.E. Heer Habets plaatst deze Mansio te Heel; Heer Ort te Horne. Te Heel, Horne en Melenborg (bij Buggenum) zijn tal van Romeinsche en Frankische oudheden opgedolven. De afstanden van de pleisterplaatsen onderling zijn volgens de kaart van PEUTINGER, van: ADUACA TONGRORUM(1)-TERESNE XVI Leugae=34500 M. van TERESNE-CATUALIUM XLV »=31108 » » CATUALIUM-BLARIACUM XII »=26664 » » BLARIACUM-CEVELUM XXII »=48884 » » CEVELUM-NOVIOMAGUM de rest. De Heer Ort zegt: «Ook ligt Mulheim en Heel geen 31 KM., maar 25,5 KM. «van elkander en 31 KM. brengen mij te Horne» (blz. 125). Heel kan dus Catualium niet zijn, volgens den Heer Ort en naar mijn bescheiden meening ook niet. De Heer Ort zegt verder (bladz. 122): «Mulheim-Horn=30000 M.; Mulheim-Melenborg 32500 M. Dus kan m. i. ook geen van beide laatstgenoemde plaatsen Catualium zijn, al zijn dan ook op de 3 genoemde punten nog zooveel oudheden gevonden; immers ik veronderstel dat de Romeinen de maat zeer juist namen. Geholpen door de <i>Publications d'Archéologie etc. de Limbourg</i> , waarin tal van oudheidkundige ontdekkingen door den Heer Habets werden bekend gemaakt en door het werkje <i>Oude wegen en Landweren in Limburg door Ort</i> en eene uitvoerige kaart van het Hertogdom Limburg, ben ik zoo vrij mijne meening aangaande de ligging van CATUALIUM mede te deelen. Opvallend is het, hoe de oude namen, zij het dan ook verbasterd of verkort, thans nog in zwang zijn. Voorbeelden: TERESNE=TER EISE, thans Eisden; (Mulheim). BLARIACUM=Blerik; CEVELUM=Cuyck. NOVIOMAGUM=Nijmegen; CASTELLUM=Kessel. Zou er niet een buurt, gehucht of een enkel huis zelfs, zoo redeneerde ik, te vinden zijn, dat den verbasterden of verkorten naam van CATUALIUM draagt en ergens tusschen Kessel en Maeseyk ligt? Horn, noch Melenborg, noch Heel komen daarvoor in aanmerking, dit ziet men onmiddellijk. Er ligt oostwaarts van Grathem een gehucht, dat den kenschetsenden naam van CATERT draagt. Volgens mijne meening na meting op de kaart voldoet deze plaats beter dan de drie genoemde aan de gestelde eischen der afstanden. Is mijne gissing juist, dan moeten wij den ouden weg van af Ittervoort meer westwaarts zoeken en heeft een zijweg langs Heel en Horn geloopen. Woensdag 15 Mei 1889 begaf ik mij in den namiddag op weg naar de Kapel onder de Linden te Thorn.	

Voor die Kapel door (oostzijde) loopt de oude weg, door den Heer Habets als den hoofdweg aangegeven in de richting van Panheel. Kan ik nu een ouden, Romeinschen weg, vinden iets ten westen van de kapel loopende, meer in de richting van Grathem, zoo dacht ik, dan komt die weg waarschijnlijk langs Catert en dan is Catert de gezochte mansio CATUALIUM.
De herbergier Renier Snickers aan de kapel verzekerde mij, dat achter (westw.) de Kapel door vroeger een weg geloopen heeft die de Romeinsche baan heet.
Al een groote stap nader tot mijn doel, dacht ik. Hij is onmiddellijk bereid mij te vergezellen, den weg aan te wijzen en zijne meening aangaande de richting te uiten.
Volgen wij dien weg.
Daar waar de kapel onder de Linden ligt, schijnt de zijtak naar Panheel zich van de hoofdroute verwijderd te hebben.
Van den hoofdweg is thans in den aanvang slechts over: «een hoog gelegen pad, eventjes hier en daar eene mestkar doorlatende, loopende achter den tuin van den koster der Kapel in de richting van het kruis met den lindeboom in 't Thornerveld bij Santfort» dus Noordwaarts.
Het pad is hoog gelegen met glooiing naar de west- en oostzijde. Tot op verscheidene meters links en rechts ziet men de keisteenen van den ouden weg in het bouwland.
De weg moet zeer breed geweest zijn, doch wel stellig niet zoo breed, als de ligging der kiezelsteenen zou doen vermoeden; immers deze zullen met de egge wel meerdere meters verplaatst zijn.
Eene kleine 1000 M. ten Noorden van de kapel staat het zoo evengenoemde kruis met de linde. Daar ligt een allergewichtigste knoop.
Onze weg wordt daar plotseling onderbroken door eenen hollen dwarsweg en aan den voet van het zuidelijke stuk heel diep in den hollen weg staat het kruis.
Daar, in dien hollen weg komen niet minder dan 6 wegen te samen.
a van Grathem (holle weg).
b van Thorn (een holle weg).
c van Hunsel, over Santfort (een holle weg).
d Een veldweg in de richting van Wessem.
e Een veldweg in de richting van Heel.
f Ons voetpad, het overblijfsel, een zeer hoog gelegen pad.
Het stuk bouwland ten N. van het kruis, waar dus het Noordelijk stuk van onzen weg eindigt, draagt den naam van *Venuskamp*. (Deze laatste aanduiding verstrekte mij de Heer Rubens van Hagenbroek).
De weg, thans hier onderbroken, neemt op het *Venuskamp* eene lichte wending naar rechts en loopt nog ongeveer 250 M. achter (oostw. van) het huis «de Riet» waar de nieuwe chaussée voor de deur door loopt (westw.) steeds blijft hij kenbaar aan den hoogen rug en den kiezel, ofschoon van den Venuskamp uit, geen voetpad hem meer vergezelt of van hem overblijft.
Tot achter de boerderij *de Riet* ben ik dezen weg gevolgd, toen de avond mij noodzaakte huiswaarts te keeren.
Des Zondags 19 Mei ben ik verder zijn loop na gegaan, en was ik nog meer dan twee dagen geleden overtuigd CATUALIUM te CATERT te vinden.
Nog een 2000 Meter afstand van de Riet ligt dat gehucht en de weg loopt van het kruis te Santfort, blijft de van daaruit aangenomen richting behouden, blijkbaar recht naar die buurt.
Zondag, den 19 Mei wendde ik reeds des voormiddags mijne schreden over Hunsel naar de Riet. De kiezellaag achter (oostwaarts) die boerderij in het veld in Noordelijke richting volgende bereik ik door bouw- en klaverland bij mijlpaal 44 den in den Franschen lijd aangelegden weg Parijs-Hamburg, of, wil men, Maastricht-Venloo.
Over dien grooten weg wordt het spoor minder duidelijk, maar toch nog steeds zichtbaar.
Spoedig nadert de oude weg de eerste huizen van de buurt Houthem. Een der landbouwers wil mij volgaarne tot gids verstrekken, maar heeft noodt iets van een ouden weg gehoord.

De Neer, komende van Hunsel als een breede beek vormt 10 minuten gaans ten N. van Grathem, dus ter hoogte van Houthem, een delta. De rechter arm wendt zich Z. O waarts langs Panheel naar Wessem. De andere arm vervolgt zijn weg naar Haelen. Onze oude weg moet derhalve te Houthem over den rechter tak. Die plaats is duidelijk waar te nemen. Om rechthoekig over dien watertak te loopen is even bezuiden de beek eene kleine wending naar ‘t O. noodig. Die richting vervolgt de weg tot een eind over de beek om dan weer naar links (westw.) te loopen nagenoeg in 't verlengde van de richting: Kruis te Santfort, mijlp. 44.
Op de plaats waar de oude weg de beek overschrijdt lag tot voor ettelijke jaren, volgens dien zooveen bedoelden landbouwer, eene brug.
Het geheele terrein bij het doorloopen van het beekalluvium draagt de meest in 't oogspringende sporen van verlaging. Immers, tamelijk dikke boomen aldaar staan met hun voet ruim een halven meter hooger, dan het omgevende land of de wei. Keeren wij terug naar den weg. In N.W. richting loopt hij door 't schrale Houthemerveld, waar hij uiterst moeielijk is te vinden; om aan 't eind van dat veld 't Caterveld in te treden.

Catert bestaat uit slechts 2 boerenhuizen. Het zuidelijke komt niet in aanmerking, doch het andere zooveel te meer. Het ligt op 40 à 50 Meter afstand van de Neerbeek, ten Westen van Mijlpaal n° 45 van de chaussée, een 20 à 25 min. gaans van de kom der gemeente Grathem. Houthem, zowel als Catert, behooren burgerlijk tot de gemeente Heel; de beeken scheiden aldaar Heel van Grathem.
In de boerderij van Sibert Seuntjes worden door dien landbouwer, eigenaar van den hof, onze vragen met de meeste bereidwilligheid beantwoord, terwijl zijn zoon Mathieu bij het uiten van mijn wensch om eenige onderzoekingen met de spade te doen onmiddellijk daartoe bereid is en de gulle huisvrouw den onbekenden, vermoeden, stofferigen en bezweeten «heer» verkwikt met een heerlijk glas versche koemelk.
Reeds het huis naderende bemerkte ik in de weide ten Z. der tegenwoordige woning de overblijfselen van grachten, die een tamelijk groot perceel insloten.

Op mijne vraag of hier vroeger geen vijvers lagen, antwoordde men, dat die nu grootendeels gedempt, doch nog duidelijk zichtbaar, en hier en daar nog poelen er van over waren. Het vorige huis, zoo verklaarde men verder op mijn vragen, lag waar nu een tuintje gelegen en was slechts voor eenige jaren afgebroken. Dat huis viel buiten de door grachten ingesloten weiden.
Verder deelde mij de zoon van den landbouwer mede dat hij nog in den vorigen herfst een halven pot had opgegraven.
Nu begaf ik mij met hem naar die plaats, vlak voor de deur van de nieuwe woning op een 4 M. afstand (Oostw.) Reeds bij den eersten steek zie ik houtasch, scherven komen dadelijk uit den grond en rondziende ontwaar ik overal scherven van Romeinsche urnen of pannen.

't Was Zondag en verdere opdelvingen liet ik daarom niet doen.
Nu moest ik nog den weg verder zoeken.
Juist daar, waar het nieuwe huis ligt, schijnt de weg in Noordelijke richting de Mansio CATUALIUM te hebben verlaten. Hij loopt nu in lijnrechte richting naar het huis Exaten onder Baexem, welk klooster hij aan de linkerzij laat liggen. Van Catert tot Exaten loopt hij langs de linkerglooiing van eene natuurlijke heuvelenreeks en is van den ouden weg een karreweg overgebleven. Veel zand moet daar over den weg geschoven zijn, want de kiezellaag zit er zeer diep.

Toch kwam zij te voorschijn bij het uitrooien van eene heg, even benoorden Catert en 't Catertveld. Behalve de resten van vijvers, de urnen en den naam, (wat wijst op de pleisterplaats CATUALIUM; kan ik nog melden, dat de landman Sibert Seuntjens voor eenige jaren een zilveren geldstuk ter grootte van een halven gulden opdolf en zijn buurman bij het eggen een goudstuk boven den grond werkte, beide naar hun meening van zeer ouden datum.

Of de plaats uit een krijgskundig oogpunt gunstig gelegen was kan ik onmogelijk beslissen. Ik wil er echter op wijzen, dat de *mansio* was begrensd ten Z. op eenigen afstand door de beek naar Panheel, ten W. door die naar Haelen, ten O. door den diepen Heelderpeel, waarvan zij was gescheiden door een heuvelrug.
Is deze door mij aangewezen plek langs de Neerbeek het oude CATUALIUM, waar ik thans niet meer aan twijfel, dan hoop ik, dat de wetenschap met de openbaarmaking dezer bevinding moge gebaat zijn.
Immers, dan kan men na naauwkeurige meting de juiste ligging der andere mansiones bepalen.
Ook gaan meerdere wegen van Catert uit in de richting van het Oosten.
a Een breede hoofdweg naar Beegden.
b Een tweede weg langs het zuidelijke huis te Catert in de richting van Heel; deze verlaat Catualium van de Zuidzijde.
c Van het zuidelijkste huis te Houthem gaat een oude holle weg naar Heel.
Tungelroy.   P. MATH. PEETERS.

(1) Men beschouwt de schrijfwijze FERESNE en CEVELUM foutief op de Peutingerkaart.

Nogmaals Catualium.
Wij veroorlooven ons op dit opstel van den Heer Peeters eene korte bemerking. Zijn onderzoek zullen wij niet bespreken, want om het te doen zouden wij denzelfden weg moeten bezocht en bewandeld hebben, dien hij heeft bezocht, hetgeen niet gebeurd is. Maar wij kunnen niet nalaten te melden dat het gehucht Katert ons toeschijnt gelegen te zijn buiten de richting van den Romeinschen Maasweg; deze weg heeft wel degelijk langs de kapel van Thorn, langs Heel, Beegden en Horne geloopen. Zulks duidt de richting aan, die de weg ook elders genomen heeft, hij verlaat nergens den oever der Maas, zoo als de onderzoekingen bewijzen door de Heeren Jansen, Guillon en Habets bewerkstelligd en verder de ononderbroken serie van Romeinsche voorwerpen langs dien weg ontdekt. Indien te Katert werkelijk een romeinsch gebouw heeft gelegen, zoo als de Heer Peeters dat beweert, dan zal wel een zijweg daar naar toe hebben geleid, maar de hoofdweg de via strata, door de Romeinen aangelegd om den Maasstroom te beschermen en Tongeren met Nijmegen te verbinden, heeft nergens de boorden dier rivier zoo ver verlaten. Ten slotte nog eene bemerking op het citaat uit een bijdrage van den Heer Ort, die van mening is, dat Heel geen 31 kilometer van Mulheim-Eijsden zou verwijderd zijn. Er is hier de vraag niet hoever Mulheim van Heel is verwijderd, maar wel hoever de Romeinsche grondvesten onder het gebied van Mulheim verwijderd zijn van deze of gene romeinsche grondvesten welke gelegen zijn onder de gemeente Heel. Er ligt in de opvatting van den Heer Ort, zoo als die hier geformuleerd is, iets onbepaalds, iets wijfelachtigs. Waar ligt Heel, waar ligt Mulheim op de kaart? Indien men begint te meten van af de westgrens van Mulheim tot op de oostgrens van de gemeente Heel zal men wel een afstand van meer dan 31 kilometers vinden, te meer indien men rekenschap houdt der richting van den weg en der krommingen en buigingen, die hij in zijn loop heeft gemaakt. Inderdaad velerlei zaken moeten worden in het oog gehouden bij de becijfering der afstanden der kaart van Peutinger en het is dikwijls uit de wijze van cijferen, dat het verschil van gevoelen bij de schrijvers ontstaat. Pour comprendre il faut connaître is hier het geval.
Intusschen danken wij den Heer Peeters voor zijn interessant opstel.
De Redactie van de Maasgouw.